
STÁTNÍ PROGRAM OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY ČR

1. ÚVOD

V programovém prohlášení ze dne 21. ledna 1998 se vláda České republiky přihlásila k principu trvale udržitelného rozvoje, jehož uplatňování se stalo obecně sdílenou strategií i politikou mezinárodního společenství rozpracovanou v devadesátých letech v mnoha dokumentech Organizace spojených národů. Podstatou této strategie je harmonizace ekonomického rozvoje s ochranou životního prostředí tak, aby současným i budoucím generacím byla zachována možnost uspokojovat jejich životní potřeby, aniž by přitom došlo k nevratnému poškození přírody nebo ztrátě její rozmanitosti.

Ústava České republiky ukládá v čl. 7 státu, aby dbal o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního prostředí. Významné mezinárodní smlouvy, jimiž je ČR vázána, především Úmluva OSN o biologické rozmanitosti z roku 1992 a ostatní úmluvy týkající se ochrany přírody, zejména Bernská1), Bonnská2) a Ramsarská3), a také proces aproximace k Evropské unii nás zavazují přijmout nová pravidla či programy v ochraně přírody a krajiny. K naplnění programu trvale udržitelného rozvoje a plnění ústavních i mezinárodních povinností při ochraně přírodního prostředí je žádoucí zhodnotit účinnost dříve přijatých opatření státu k ochraně přírody i krajiny a formulovat základní východiska, cíle a úkoly na tomto úseku.

Osm let, která uplynula od zásadní změny politických a ekonomických poměrů v naší zemi nepochybně příznivě ovlivnilo i využití a ochranu některých přírodních zdrojů České republiky. Došlo k patrnému zlepšení kvality povrchových vod i dílčímu zlepšení čistoty ovzduší. Přes tyto pozitivní změny, přijetí nových právních předpisů i vytvoření nových institucí, postačující obrát ve stavu přírody a využívání přírodních zdrojů u nás nenastal. Příčiny pomalejší nápravy nepříznivého stavu přírody a krajiny jsou blíže charakterizovány ve druhé kapitole tohoto programu.

Ochrana přírody a krajiny považujeme za **veřejný zájem** a za téma pro veřejnost naléhavé, za téma, které dávno přesáhlo rámec zájmové či pouze poznávací činnosti vyhrazené úzkému okruhu odborníků či spolků. Ani naší přírodě a krajině se nevyhnula globální ekologická krize spočívající ve vážném narušení životodárných procesů v přírodě. Tato krize, pokud se jí nepodaří zastavit, může vyústit v ohrožení obyvatelnosti naší země a vyvolat vážné ekonomické, demografické i geopolitické problémy.

Příroda a krajina jsou součástí národního bohatství a na jejich stavu přímo či nepřímo závisí naše ekonomická, a v mnoha ohledech i kulturní úroveň. **Mezi hodnoty strategického významu** pro lidskou společnost, o něž český stát musí dbát, náleží udržení nebo zvýšení biologické rozmanitosti, příznivé uspořádání vodních poměrů, zachování přirozené úrodnosti půd a v neposlední řadě uspořádání funkčního využití území zajišťující ochranu přírodních i kulturních hodnot naší krajiny.

Smyslem státního programu ochrany přírody a krajiny je přijmout a uskutečňovat takový systém pravidel a opatření, která ve střednědobém a dlouhodobém časovém horizontu přispějí

- 1) Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť
- 2) Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů
- 3) Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zejména jako biotopy vodního ptactva

k zásadnímu zlepšení stavu přírody a krajiny. Tato pravidla a opatření je pak nezbytné uplatňovat mimo jiné při tvorbě a realizaci vládních odvětvových programů a koncepcí např. v územním plánování, dopravní, surovinové, energetické a zemědělské politice.

Státní program ochrany přírody a krajiny je přitom dokument otevřený a dynamický, jenž není uzavřen doplňkům či změnám, zejména v důsledku nových odborných či vědeckých poznatků.

2. STAV PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ, JEHO PŘÍČINY A VÝVOJOVÉ TRENDY

Současná podoba přírody a krajiny České republiky je určena geografickou polohou, specifickým reliéfem, pestrými geologickými a klimatickými podmínkami, historickým vývojem a dlouhodobou hospodářskou činností člověka. Od poloviny minulého století ve vývoji krajiny a přírodního prostředí výrazně převažují negativní vývojové tendence, které byly ještě umocněny v posledních desetiletích. Jejich příčinou byl ekonomický růst uskutečňovaný na základě bezplatné spotřeby a devastace přírodních zdrojů.

Uvedenou situaci dokládá mj. velká míra narušení oběhu látek a toků energie v krajině i vysoký stupeň ohrožení organismů. V současné době je v České republice ohroženo 35 % druhů savců, 57 % druhů u nás hnízdících druhů ptáků, 100 % plazů, 95 % druhů obojživelníků, 28 % druhů ryb a 16 % druhů vyšších rostlin. Stav přírody a krajiny v České republice dokumentují na vybraných ukazatelích přílohy č. 1 až 10.

2.1. Stav zemědělských ekosystémů

Ekosystémy vytvořené zemědělskou činností představují v České republice, obdobně jako ve většině Evropy, nejrozšířenější typ prostředí (54,3 % plochy státu). Nejzávažnějším zvratem v jejich vývoji byla v 50. letech kolektivizace (ta vedla mimo jiné k masivní likvidaci ekostabilizačních prvků) a **přeměna tradičního zemědělství** na průmyslovou velkovýrobu v 70. letech. Přestože mimoprodukční význam zemědělských ekosystémů je

nezpochybnitelný, jejich podobu dodnes určují téměř výhradně technologické požadavky zemědělské výroby. Současné agroekosystémy proto charakterizuje nepřiměřeně vysoké procento zornění zemědělské půdy (72,2 %), nadměrná velikost honů, malé množství ekostabilizačních prvků, velký podíl ploch ohrožených půdní erozí, všeobecná fyzikální, chemická a biologická **degradace půdy** a kontaminace cizorodými látkami z hnojiv a pesticidů.

Nejvážnějšími následky jsou **ztráta přirozené úrodnosti, výrazné snížení schopnosti retence vod, snížení biologické rozmanitosti a početnosti populací původních druhů**. Charakteristickým příkladem je rapidní pokles početnosti koroptve polní ze 6 mil. jedinců v roce 1935 na nepatrný zlomek (několik desítek tisíc jedinců) v roce 1997. Erozi je dnes středně a silně ohroženo 42 % výměry zemědělské půdy - viz přílohy č. 1, 6, 8, 9, 12.

2.2. Stav lesních ekosystémů

Lesní ekosystémy, které původně pokrývaly téměř celé území České republiky, zaujímají v současnosti 33,3 % rozlohy. Za nejvýraznější změnu v tomto typu prostředí se považuje nahrazení **málo stabilními jehličnatými monokulturami** původního, převážně listnatého lesa, který byl mezi všemi středoevropskými stanovišti (biotopy) biotopem s největším počtem rostlinných a živočišných druhů. V lesích s přirozenou druhovou skladbou měly listnaté dřeviny přibližně dvoutřetinový podíl (převážně buk a dub) a jehličnaté dřeviny pouze třetinový podíl (převážně jedle). V současných lesních společenstvech převládají naopak zřetelně jehličnaté kultury s téměř 80% zastoupením (zejména smrk a borovice), **podíl listnatých dřevin poklesl** přibližně na 20 %. Stabilita lesů byla oslabena holosečným obnovním postupem s následnou výsadbou většinou smrku, a to často geneticky nevhodného původu. Důsledkem je již zmiňovaná převaha lesních porostů s nevhodnou, přírodě vzdálenou druhovou, věkovou i prostorovou skladbou a nízkou ekologickou stabilitou, projevující se mj. malou odolností vůči přírodním a antropogenním vlivům (vítr, hmyz, imise). V současnosti je imisemi u nás poškozeno 54 % lesů (1. místo v Evropě) a trend vývoje je z tohoto hlediska nadále nepříznivý. Společným působením imisí a dlouhodobého pěstování stejnověkých jehličnatých monokultur byly vážně poškozeny lesní půdy (okyselování půd, vyplavování živinných kationtů z půd a uvolňování toxického hliníku).

Zvláště výrazně se uvedené negativní jevy vyskytují v horských oblastech při severní státní hranici ČR (např. v Jizerských horách zcela uhynul les na více než třetině původní rozlohy). Velmi varovné jsou příznaky analogického vývoje v některých dalších hraničních pohorích dosud relativně nezasazených (např. na Šumavě). Nepříznivý vývoj v lesích ilustruje nápadný ústup kdysi hospodářsky významné jedle, která se stala dokonce ohroženým druhem, či drastické snížení početnosti tetřeva hlušce.

Přestože se v posledních letech snížily stavy spárkaté zvěře, je její nadměrný počet nadále významným faktorem snižujícím stabilitu lesů v ČR. Je to jeden z důsledků nesprávného mysliveckého hospodaření, nevhodnosti složení lesních porostů a neusměrňované antropogenní zátěže území.

S výše uvedenými fakty jsou v rozporu s požadavkem, aby lesní ekosystémy byly rozhodujícím nositelem ekologické stability celé krajiny (přílohy č. 2, 3, 4, 6, 8, 13).

2.3. Stav vodních ekosystémů

Stav vodních ekosystémů je ve velké míře formován povahou a stavem okolních ekosystémů v povodí, a naopak narušená hydroekologická stabilita území negativně ovlivňuje okolní ekosystémy, popřípadě ohrožuje jejich existenci. Nejvýraznější vliv na jejich podobu a funkce mělo **napřimování toků** a opevnování jejich břehů, výstavba příčných objektů na tocích (zejména jezů a přehradních hrází), prudce stoupající zatížení komunálními a průmyslovými **odpadními vodami**, velkoplošné odvodnění pozemků (celkem 25,4 % zemědělské půdy), velkovýrobní intenzifikace zemědělství (eroze, chemizace) a intenzifikace chovu ryb. Celková délka toků na území ČR se v tomto století **zkrátila o jednu třetinu**. Regulace řek měla až do začátku 90. let exponenciální růst. Příznivá situace není ani ve stavu rybníků. V České republice je jich sice velký počet (asi 21 000 a navíc od 90. let se jich řada obnovuje), přesto v naší současné krajině je stále nedostatek drobných nádrží, které mimořádně zvyšují biologickou rozmanitost a zlepšují zadržení vody v krajině.

Ve vztahu k vodním tokům a nádržím dosud převládají technokratické a produkční přístupy. Důsledkem je kromě jiného zvyšující se koncentrace živin v povrchových vodách, zejména dusíku a fosforu (eutrofizace), která vede k masivnímu rozvoji biomasy řas a sinic (tzv. vodní květ) a následně ke spotřebě veškerého rozpuštěného kyslíku, což často provází zánik vyšších forem života a znehodnocení kvality vody.

Mnohé stavby na tocích představují bariéry znemožňující řadě živočichů migraci, což způsobilo mimo jiné, že na našem území vymizel losos obecný, jeseter velký a celá řada dalších druhů ryb. Ohroženy jsou i další druhy vodních živočichů, jako např. rak kamenáč a perlorodka říční, kteří již vymizeli z 90 % lokalit (příloha č. 5,8).

Společným působením celé řady negativních vlivů lidské činnosti došlo k takovému poškození vodních ekosystémů, že **ryby jsou na evropském kontinentě nejohroženější živočišnou skupinou**.

2.4. Stav krajiny

Naše krajina jako celek se stala v posledních desetiletích do značné míry předmětem nepřiměřeně intenzifikace zemědělské i lesnické výroby a nadměrné či nevhodné urbanizace. Pro ochranu přírody a krajiny je zvláště nebezpečným trendem to, že mizí tzv. přechodové (ekotonové) plochy, které mají stabilizační funkci a vyznačují se velkou biologickou rozmanitostí (rybníční rákosiny, remízky, meze, vlhké nivní louky apod.). Výrazně se snížila průchodnost krajiny (především v důsledku realizace liniových staveb a scelování zemědělských pozemků), což negativně ovlivňuje nejen volně žijící živočichy a planě rostoucí rostliny, ale i člověka samého. Na mnoha místech naší země byly vážně narušeny estetické hodnoty krajiny a krajinný ráz, což má nejen nepříznivé psycho-sociální

účinky, ale i negativní ekonomické důsledky.

Krajina je z hlediska ochrany přírody prostorem zasluhujícím ochranu před nadměrnou urbanizací, v současnosti ji však u nás znehodnocuje výstavba rozptýlená podle často nahodilých záměrů. Příkladem může být nekoordinovaná zástavba příměstských oblastí rodinnými domky nebo výstavba supermarketů, skladů apod. podél komunikací, což znamená značný úbytek nezastavěného prostoru jako jedné z významných kvalit volné krajiny.

Na velké části území jsou dlouhodobě poškozovány ekologické funkce krajiny velkoplošnou těžbou nerostných surovin, zvláště hnědého uhlí (severočeská hnědouhelná pánev), kameniva (především České středohoří, Blanský les), vysoce kvalitních vápenců (Český kras) a štěrkopísků (např. Třeboňsko, Pomoraví, Polabí) - příloha č. 14. Skupina horských typů krajiny s převahou lesa je **značně poznamenána a v kritické míře** poškozena vysokou imisní zátěží z průmyslových, energetických a mobilních zdrojů. To ohrožuje nejen existenci lesa jako přírodního útvaru, ale i stabilitu vodního režimu v širším okolí a dlouhodobou využitelnost těchto krajinných typů pro tradiční rekreačně - turistické využívání.

2.5. Zvláště chráněná území

V České republice se navzdory celkově neuspokojivému stavu přírodního prostředí uchovaly cenné části přírody v relativně dobrém stavu nebo stavu, který skýtá možnost obnovy přírodních procesů. Větší část přírodně hodnotných území je u nás chráněna zvláštním ochranným režimem podle zákona č. 114/1992 Sb. V následujícím textu je uvedena jejich stručná charakteristika.

2.5.1. Národní parky

V České republice byly zřízeny 3 národní parky, které v souhrnu pokrývají 1,4 % plochy státu; zahrnují převážně horské lesní ekosystémy (Krkonoše, Šumava) a přírodě blízké listnaté lesy s říčním fenoménem (Podyjí). Národní parky v ČR byly sice vyhlášeny na místech původně málo dotčené přírody s vysokým výskytem přirozených ekosystémů, ale ani jim se nevyhnuly ekologické škody, zejména znečištění ovzduší a následné škody na lesních porostech. Na některých místech jsou v národních parcích překračovány i únosné limity návštěvnosti přírodně a turisticky atraktivních území. Charakter našeho dlouhodobě kultivovaného přírodního prostředí poskytuje již pouze velmi omezené možnosti územního rozvoje národních parků (přílohy č. 10, 11).

2.5.2. Chráněné krajinné oblasti

Do současné doby byly v České republice vyhlášeny 24 chráněné krajinné oblasti, které pokrývají 13,2 % státního území. Chráněné krajinné oblasti představují člověkem ovlivněnou a dlouhodobě obhospodařovanou kulturní krajinu se soustředěným výskytem cenného přírodního prostředí velmi rozmanitých krajinných typů. Ve srovnání s národními parky je tam cílem ochrany nejen aktivní péče o fragmenty přírodního prostředí, ale především rozvoj ekologicky vhodného a územně diferencovaného hospodářského využívání krajiny. Většina chráněných krajinných oblastí leží v hospodářsky marginálních částech státu, proto uchování jejich krajinného a přírodního prostředí je jedním z nemnohých předpokladů dlouhodobější ekonomické prosperity obyvatel a obcí těchto subregionů. Zejména v I. a II. zónách CHKO může hospodaření vyžadovat zvýšené náklady hospodařících subjektů.

Vlastnosti naší krajiny umožňují určitý územní rozvoj soustavy chráněných krajinných oblastí. Jejich význam je zdůrazněn i zařazením třetiny z nich do mezinárodní sítě biosférických rezervací UNESCO nebo mezinárodně významných mokřadních stanovišť. Tyto skutečnosti a způsob zajištění ochrany jsou přínosem a předností České republiky při vyjednávání o členství v Evropské unii.

2.5.3. Maloplošná zvláště chráněná území

Soustavu maloplošných zvláště chráněných území v ČR tvoří celkem 1820 ploch zařazených do čtyř kategorií a zabírajících celkem 84 592 hektarů (1,1 % celkové rozlohy státu). Z tohoto počtu leží celkem 1271 maloplošných ZCHÚ mimo CHKO a NP. Takto dlouhodobě budovaná soustava relativně dobře odráží variabilitu přírody v ČR a nedá se předpokládat, že by se její celkový rozsah nebo struktura v nejbližším období výrazněji měnily. Nicméně je nezbytné počítat s tím, že řada těchto území se neobejde bez citlivé řízené péče. Soustava maloplošných ZCHÚ v ČR je důležitým předpokladem pro naplňování legislativy EU, konkrétně vytváření soustavy evropsky významných chráněných území Natura 2000.

2.6. Současný vývoj a jeho trendy

Z uvedeného popisu stavu přírody a krajiny v ČR vyplývá, že nevhodné, a někdy přímo škodlivé využívání přírodních zdrojů nabylo v minulosti značného rozsahu a nemůže být odstraněno bez dlouhodobého úsilí.

Poškození přírody a krajiny bylo často vyvoláno jevy, které nadále setrvačně působí (např. odvodnění či scelování pozemků někdy i v chráněných územích nebo zatížení půd škodlivými látkami). Ke skutečnému zlepšení stavu přírody a krajiny nestačí snížení emisní či imisní zátěže prostředí, k němuž v posledních letech v ČR došlo a které je nepochybně pozitivním jevem (v letech 1991 - 1996 poklesly např. emise SO₂ o 46,9 %, NO_x o 41,8 % a hodnoty BSK₅ v povrchových vodách o 75 % ve srovnání s rokem 1990).

Pozitivní trendy ke zlepšování stavu životního prostředí, které jsou výsledkem usilovné činnosti státu i ostatních subjektů od roku 1990, se dosud adekvátně neprojevují na úrovni ekosystémů. Odezva v krajině na zlepšení životního prostředí má větší nebo menší časový posun. Zlepšení stavu přírody a krajiny v posledních letech lze proto sledovat pouze v jednotlivostech, např. ve zvýšení početnosti u některých druhů savců a ptáků (příloha č. 9). V důsledku účinnějšího i rozsáhlejšího čištění povrchových vod se v devadesátých letech výrazněji rozšířil areál výskytu pstruhů. Vrátily se také některé druhy tzv. dunajských ryb (candát východní, jeseteři) do řeky Moravy a Dyje.

3. ÚČINNOST STÁVAJÍCÍCH NÁSTROJŮ K OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY

Příčinou dnešního stavu přírody a krajiny je dlouhodobá a jednostranná exploatace přírodních zdrojů a krajiny, která se celá desetiletí uplatňovala bez ohledu na zájmy ochrany přírody. Společenský a ekonomický režim do roku 1989 neměl v podstatě zájem na funkčním systému ochrany přírody a krajinu chápal často jen jako výrobní prostředek. Pokud už přírodu chránil, poskytoval z ochrany časté výjimky nebo připouštěl obcházení zákona. Jistá setrvačnost a neochota změnit navyklé postupy poznamenala i předchozích osm let. V tomto období se však učinila řada pozitivních kroků, jako například přijetí a postupná realizace tzv. krajinotvorných programů financovaných ze státního rozpočtu (příloha č. 17). Novelizováno či nově přijato bylo několik zákonů, jež se týkají ochrany a využití přírodního prostředí; nejdůležitější z nich je zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a zákon č.244/92 Sb., o hodnocení vlivů činností na životní prostředí; představují nesporný zlom v naší legislativě, jímž se podmiňuje další zlepšení stavu přírody a krajiny.

Na druhé straně se však objevila tendence zájmy ochrany přírody označovat za bariéry podnikání a ta našla své zastánce na různých skupinových a zájmových úrovních. Neochota naplnit či vůbec jen užívat pojem "trvale udržitelný rozvoj" i na vládní úrovni (v letech 1992 - 1996) zpomalila vypracování potřebných programových, legislativních i ekonomických nástrojů k účinnější ochraně přírody a krajiny. Mezi nejzávažnější překážky snižující účinnost ochrany přírody a krajiny patří:

3.1. V oblasti legislativy

- Systém legislativních nástrojů o využívání přírodních zdrojů a ochraně přírody a krajiny vykazuje i přes přijetí nových předpisů určité nedostatky, především **nepropojenost** všech platných předpisů a **mezery** v právní úpravě;
- nebyla přijata zásadní **novelizace horního práva** a předpisů o geologických pracích, která by upravila podmínky racionálního využívání neobnovitelných přírodních zdrojů ve vztahu k účinné ochraně přírody a krajiny. Jde zejména o reálnou možnost úpravy hranic dříve vyhlášených dobývacích prostor tam, kde se podstatně změnila důvody pro těžbu nebo podmínky ochrany území;
- neexistují takové právní postupy, které by bránily uživatelům **půdy** v její **degradaci** (erozi, zhutňování, ztráta humusu) a chránily ji dostatečně před nadměrnou chemizací či jiným velkoplošným znečištěním;
- **trestní zákon** neobsahuje takové vymezení skutkových podstat trestných činů poškozování přírody a krajiny, které by účinně postihovalo závažné delikty tohoto zaměření;
- dosud nebyla přijata jasná pravidla pro **poskytování příspěvku** státu vlastníkům pozemků v případě újmy způsobené zvláště chráněnými druhy volně žijících živočichů nebo v případě, kdy se vlastník zdržel své předchozí činnosti podle požadavku orgánu ochrany přírody;
- právní nástroje k regulaci **výstavby ve volné krajině** nejsou postačující. Chybí zejména přísnější postih tzv. černých staveb a jiných nedovolených stavebních činností v krajině;
- **nejsou dostatečně definovány vlastnické vztahy** k některým přírodním statkům, není vymezen zájem státu na veřejném vlastnictví některých z nich (např. jeskynní systémy, zdroje podzemní vody).

3.2. V oblasti státní správy

- **Správní úřady nejnižšího stupně** (obecní a pověřené obecní úřady) nejsou vždy schopny zajistit hladký a objektivní výkon státní správy při ochraně přírody a krajiny, neboť jim schází potřebné vybavení či informace;
- nejsou překonány **mezirezortní bariéry** na úrovni ministerstev, koordinační role MŽP ve věcech životního prostředí stanovená zákonem o kompetencích ministerstev není dostatečně prosazována a respektována;
- **podíl více ministerstev na výkonu stejné působnosti** v oblasti státní správy přírodního prostředí je kontraproduktivní. Častý přesun působnosti ministerstev ve věcech využívání a ochrany přírodních zdrojů v minulých letech nepřispěl k potřebné právní jistotě při výkonu státní správy;
- **protože chybí konkrétní definice**, nelze vždy využít kompetence MŽP, pokud jde o **vrchní státní dozor** ve věcech ochrany přírodního prostředí (např. ekologický dohled nad těžbou nerostných surovin nebo vrchní státní dozor nad lesy);
- **nedostatečně se využívala kompetence** ministerstev při sjednocování postupů a řízení správních úřadů nižšího stupně, zejména okresních a magistrátních úřadů ve věcech ochrany přírodního prostředí.

3.3. V oblasti ekonomiky a ekonomických nástrojů

- **Není zaveden systém** vyjadřování zásoby přírodního kapitálu v rámci národního bohatství a není rovněž vytvořen systém vyjadřování jejich spotřeby a devastace v ekonomických kalkulacích a základních národohospodářských agregátech (HDP, HNP);
- **není vytvořen** ucelený a propracovaný **systém** ekonomických nástrojů při využívání a ochraně přírodních zdrojů, který by orientoval zainteresované subjekty využívat přednostně obnovitelné zdroje a šetrněji nakládat se zdroji neobnovitelnými. Z ekonomických nástrojů uplatňovaných dnes, převažují dotace. Dochází však k narovnání cen energií, což přispěje k šetrnému nakládání s nimi a neobnovitelnými zdroji používanými na jejich výrobu;
- dotační tituly na podporu účelového hospodaření a ochranu přírody a krajiny jsou příliš **roztržštěny** jak z hlediska kritérií, tak z hlediska dostupnosti informací o nich pro potenciální příjemce;
- **nejsou účelně propojeny informace** o chování subjektů přijímajících zemědělské dotace, což umožňuje jejich vyplácení i těm, kteří neplní své povinnosti při ochraně přírody a krajiny;

- nejsou v širší míře naplňována doporučující zákonná ustanovení o **poskytování příspěvků** za zlepšování a uchování přírodního prostředí, či naopak odvody za jeho zhoršování;
- poskytování dotací v zemědělství není vázáno na konkrétní **ekologická kritéria** projednávaná s místně příslušným orgánem ochrany přírody.

3.4. V oblasti informační a výchovné

- **Úroveň ekologické výchovy** ve školách a ekologické osvěty pro širší veřejnost je stále ještě nízká;
- informace o stavu a vývoji ochrany přírody a krajiny jsou **obtížně dostupné** pro širší veřejnost,
- postoje části občanů orientované **technokraticky** a na momentální užitek ztěžují prosazení ochrany přírody jako obecně přijímané hodnoty;
- podmínky pro účinnější **zapojení nevládních organizací** do ochrany přírody a krajiny jsou nedostatečné.

4. CÍLE A PRINCIPY STÁTNÍHO PROGRAMU

4.1. Strategické cíle a funkce ochrany přírody a krajiny

Strategickým cílem ochrany přírody a krajiny je přispět k zajištění podmínek pro uchování života, jeho evolučních procesů a biologické rozmanitosti, jakož i podílet se na zajištění podmínek pro fyzicky a duševně zdravý život člověka. Cílem je **udržovat, chránit i vytvářet** esteticky vyváženou ekologicky stabilní a trvale produkční kulturní krajinu. Zároveň udržovat v přírodním stavu lokality, které dosud nebyly výrazněji narušeny lidskou činností. Ochrana přírody plní pro společnost **několik funkcí**, v nichž jsou její přítomnost a aktivity nezastupitelné. Jde zejména o tyto funkce:

- účinná ochrana přírodních jevů, ochrana jednotlivých druhů rostlin a živočichů, jejich společenstev i prostředí, podpora rozvoje nejrůznějších forem života na Zemi, podpora přírodních procesů, které jsou vlastní přirozenému vývoji světa a rozmanitostem života;
- péče o přírodní složku kulturní krajiny a zmírnění nepříznivého vlivu lidské civilizace na přírodu;
- uchování krajinného rázu a estetické vyváženosti krajiny, což znamená také ochranu kulturně historických krajinných prvků a nepominutelný vliv na územní plánování,
- výchova veřejnosti ke správnému chápání přírodních procesů a zapojení celé společnosti do ochrany přírody a krajiny, protože jen tak lze dosáhnout cílů této ochrany.

4.2. Principy státní politiky ochrany přírody a krajiny

4.2.1. Úloha státu, veřejnosti a podnikatelského sektoru

Úloha státu je v ochraně přírody a krajiny nezastupitelná. Stát musí vytvářet legislativní a ekonomické prostředí, v němž bude možno udržet přírodní prvky, ekologickou stabilitu a produkční potenciál v krajině.

Hlavním úkolem státu je na základě vědeckých poznatků regulovat, usměrňovat a v odůvodněných případech omezovat aktivity, které negativně ovlivňují přírodní prostředí. Stát bude podporovat vzdělávání a osvětu k ochraně přírody i krajiny a vytvářet systém pozitivní stimulace, včetně ekonomické, zainteresovaných subjektů k dodržování pravidel na ochranu přírody a krajiny. Výkon státní správy na území chráněných krajinných oblastí a národních parků je nezbytné udržet v působnosti specializovaných orgánů státní správy (správ národních parků a CHKO).

Ochrana přírody a krajiny lze účinně uskutečňovat pouze za účasti veřejnosti, především obcí, občanů i občanských sdružení. Právní předpisy musí k prohloubení účasti veřejnosti zajistit potřebný právní rámec zahrnující možnost širší účasti veřejnosti na rozhodovacích procesech (zejména správních řízeních) včetně práva na soudní přezkoumání rozhodnutí orgánů veřejné moci. Je žádoucí podpořit vznik a činnost tzv. pozemkových spolků, neziskových občanských sdružení pečujících o vybrané přírodní lokality, které dlouhodobě od vlastníků najímají nebo vykupují do svého vlastnictví za účelem jejich ochrany.

Orgány ochrany přírody musí nově definovat vztahy k obyvatelstvu trvale žijícímu ve zvláště chráněných územích, zejména CHKO s cílem zapojit ve větší míře místní obyvatelstvo jako partnera do procesu ochrany přírody a krajiny.

Zainteresovanost soukromoprávní sféry na ochraně přírody a krajiny je nezbytné zvýšit. Všude, kde je to možné, bude integrován soukromo-právní zájem na využívání krajiny a přírody do cílů a postupů veřejnoprávních orgánů. Vlastnická práva musí být při ochraně přírody respektována a dodržována. Výkon vlastnického práva musí na druhé straně respektovat podmínky a omezení vyplývající z ochrany přírody a krajiny. Je žádoucí podporovat a rozvíjet soukromá vyjednávání a soukromé dohody mezi subjekty využívajícími přírodu na straně jedné a subjekty přírodu chránícími na straně druhé. Tam, kde není spravedlivé zatížit vlastníky půdy a lesů zvláště přísným režimem ochrany přírody (např. z důvodů ochrany kriticky ohrožených rostlinných či živočišných druhů), je vhodné usilovat o nezbytný výkup nebo výměnu nezbytných soukromých pozemků za obdobné pozemky ve veřejném vlastnictví.

4.2.2. Postupy a metody ochrany přírody a krajiny

Strategických cílů ochrany přírody a krajiny lze dosáhnout jen aktivními postupy státu, občanů, obcí i jiných zúčastněných subjektů. Předchozí "konzervační" pojetí ochrany přírody a krajiny založené na strategii nezasahování, neovlivňování a zákazech aktivit člověka v chráněných územích, které se ostatně vzhledem k historickému a kulturnímu vývoji na území České republiky nikdy plně neuplatnilo, musí doplňovat strategie ekologického využívání krajiny i mimo zvláště chráněná území založená na principu trvale udržitelného rozvoje.

Ochrana přírody a krajiny bude vycházet z diferencovaného přístupu k jejímu využití. Zvláštní ochranný režim si zaslouží území s vysokou mírou biologické různorodosti sloužící jako přirozené "ostrovy" ekologické stability, která se z nich bude moci postupně šířit i na území ekologicky destabilizovaná či narušená. K tomu je nutno více využívat území CHKO a NP, biocenter a biokoridorů, zejména nadregionálních a regionálních. Je zřejmé, že v celé krajině nebude možné ani nutné dosahovat nejvyšší míru biologické rozmanitosti. Na druhé straně je třeba posílit míru ekologické stability i v krajině zvláště nechráněné, a to především z hospodářských důvodů. Při využívání krajiny k zemědělským účelům bude nezbytné zavést specifické zóny s rozdílným rozsahem ekologické ochrany, jak to odpovídá příslušným směrnici EU.

Konkrétní a věcné úkoly ochrany přírody a krajiny v místech a přirozených i administrativně vymezených regionech se musí stát základem větší budoucí decentralizace rozhodování o této problematice. Taková decentralizace je nezbytná tam, kde odborné předpoklady místních či regionálních orgánů umožňují posoudit záležitosti ochrany přírody a krajiny lépe než z centra. Možný přesun se týká zejména působnosti v obecné ochraně přírody a krajiny dle §§ 4 - 12 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Informace a informační politika v oblasti ochrany přírody a krajiny vyžadují vytvoření funkčního systému integrujícího poznatky o chráněných a ohrožených organizmech, jejich populacích i o stavu území; na tvorbě a využívání takového systému by se podílely všechny veřejné výzkumné, odborné a správní instituce.

4.2.3. Ekonomické principy a nástroje ochrany přírody a krajiny

I při ochraně přírody a krajiny je žádoucí ve větší míře využívat vhodných mechanismů ekonomického ohodnocení tržních i netržních přírodních zdrojů (včetně tvorby cen a účetní evidence). Lze tím dosáhnout vyjádření ekonomické hodnoty zásoby přírodních statků (zásoby přírodního kapitálu, viz příloha č. 16). Ceny tržních přírodních zdrojů musí odrážet plnou výši společenských nákladů spojených s jejich ochranou, nebo se plně výši alespoň blížit. Zároveň je potřebné oceňovat i netržní části přírody pomocí metod vyjadřujících ochotu lidí platit za zachování přírody a také metod nákladových (např. alternativní náklady na revitalizaci poškozených ekosystémů). **Ekonomické nástroje při uplatňování cílů ochrany přírody musí nabývat stále většího významu.** Za jejich zárodek lze považovat dosavadní systém dotací a některých daňových úlev (např. pro vlastníky pozemku v I. zóně CHKO pro účely daně z nemovitosti) a podpor poskytovaných ze Státního fondu životního prostředí. V budoucnu se musí uchovat a dle možnosti i zvýšit míra financování zájmů ochrany přírody z veřejných i soukromých prostředků. Nezbytné je vázat dotace poskytované do zemědělství na adresné a kontrolovatelné ekologické podmínky jejich použití.

4.2.4. Mezinárodní spolupráce

Česká republika se bude nadále účastnit mezinárodní spolupráce při ochraně přírody a krajiny, která v souladu s principem jednoty světové biosféry přesahuje politické hranice státních celků či jejich seskupení. V této oblasti zejména:

- bude i nadále intenzivně harmonizovat legislativu v ochraně přírody a krajiny s právními předpisy Evropské unie;
- zapojí se do vytváření Evropské ekologické sítě (EECONET - viz příloha č. 15), této v rámci celého kontinentu propojené a územně souvislé sítě k ochraně, obnově a údržbě krajiny a ekosystémů nesporného celoevropského významu (přílohy č. 11, 13);
- bude spolupracovat s předními odbornými vládními (UNEP - Program OSN pro životní prostředí, UNESCO) i nevládními organizacemi (zvláště pak s IUCN - Světovým svazem ochrany přírody a krajiny) a podílet se např. na světové soustavě biosférických rezervací UNESCO a ploch evidovaných IUCN i účastí v programech UNESCO Člověk a biosféra a Světové dědictví;
- zapojí se aktivně do plnění mezinárodních programů a projektů, jakými jsou např. Planta Europa, Corine, ornitologicky a botanicky významná území (IBAs, IPAs), projekty ekologické výchovy;
- zvláštní pozornost bude věnovat spolupráci při ochraně přírody a krajiny s bezprostředně sousedícími státy (např. při společné ochraně dvou či vícestranných chráněných území).

4.2.5. Věda a výzkum

Dosáhnout změny v nepříznivém stavu naší přírody a krajiny není možné bez nových vědeckých informací a soustavného výzkumu. Zvláštní pozornost bude zaměřena na výzkum dynamiky jednotlivých druhů i ekosystémů, výzkum určitých specifických území a získání poznatků nezbytných pro formulaci strategie trvale udržitelného rozvoje. Aplikovaný výzkum ochrany přírody musí být ve větší míře zaměřen na řešení problémů vznikajících ve správní činnosti orgánů ochrany přírody (např. přesná stanovení limitů při ukládání omezujících podmínek, definování únosné zátěže území apod.). Podíl na vědě a výzkumu v ochraně přírody a krajiny mohou vedle státních institucí uplatnit daleko výrazněji i nestátní vědecká a výzkumná pracoviště. Je-li výzkum v ochraně přírody a krajiny financován ze státních prostředků, musí být jednotně koordinován.

4.3. Cíle ochrany přírody ve vybraných sektorech

4.3.1. Regionální politika, územní plánování a urbanismus

K formulaci programů regionálního rozvoje krajů a velkých územních celků je vhodné zajišťovat postupné vytváření a novelizaci územních plánů vymezujících podmínky ochrany přírody a trvale udržitelného hospodaření v krajině. Jako jedno z východisek státní regionální politiky a rozvoje urbanizace je nutné rozpracovat systém kategorizace krajiny (území), a to z hlediska:

- a) limitů rozvoje území definovaných ve vztahu k ochraně přírodního a krajinného prostředí, ekologické únosnosti území, ochrany nerostného bohatství, vodních zdrojů i dalších souvisejících aspektů;

b) územních rezerv pro rámcově definované rozvojové aktivity hospodářského využívání krajiny včetně dopravní infrastruktury.

V praxi zavádět územní systémy ekologické stability krajiny všech úrovní včetně metodického a legislativního vymezení Evropské ekologické sítě na našem území.

Probíhající živelná zástavba dosud nezastavěné krajiny je z hlediska veřejného zájmu ochrany přírody a krajiny nežádoucí. Stavby třeba přednostně orientovat do zastavěných území a území určených k zastavění v rámci rozvoje obcí. Výstavbu mimo tato území omezit na případy vylučující alternativní řešení a na důležité stavby ve veřejném zájmu.

4.3.2. Lesní hospodářství

Význam mimoprodukčních funkcí lesů poroste především z hlediska jejich ekostabilizační úlohy, ochrany biodiverzity a předpokládaných klimatických změn. Dlouhodobým cílem je přiblížení přirozené druhové skladbě, zvláště výrazné zvýšení podílu listnatých dřevin a prostorová rozrůzněnost lesních porostů. K tomu je žádoucí začlenit lesy biocenter územních systémů ekologické stability krajiny všech hierarchických úrovní včetně Evropské ekologické sítě a všech zvláště chráněných území (v případě chráněných krajinných oblastí jejich I. zón) do lesů zvláštního určení. Tuto skutečnost promítnout do oblastních plánů rozvoje lesů a závazných ustanovení lesních hospodářských plánů a osnov. V případech právnických a fyzických osob, kdy tyto dokumenty nejsou vypracovávány či schvalovány, zabezpečit žádoucí péči v těchto územích smluvně. V zájmu zachování linie rozhraní lesů a luk nedopustit zalesňování lučních a nivních enkláv uvnitř lesních komplexů.

4.3.3. Zemědělství

Ve smyslu příslušných předpisů EU je žádoucí kombinovat stimulační (daňovou a dotační politiku) a regulativní opatření k rozvoji ekologicky příznivého a krajinnotvorného zemědělského hospodaření v takové míře, která odpovídá zájmům ochrany a ekologického významu území. Přednostně podporovat území se zpracovanými koncepčními dokumenty a projekty řízené péče. Zavést aplikaci kodexu správných zemědělských praktik jak jsou uplatňovány v zemích EU.

4.3.4. Vodní hospodářství

Navrhovat a realizovat obnovu vodního režimu blízkého přírodě v kontextu celého povodí, jehož se týká. Ochranu před velkými vodami diferencovat podle toho, zda jde o usměrnění záplav nebo o zabránění ničivým účinkům povodní. Podporovat funkci ekosystémů údolních niv a mokřadů, prosazovat ekologicky žádoucí hospodaření na zemědělských plochách v údolní (zejména zaplavované) nivě. Obnovovat přirozené retenční prvky, suché poldry, drobné vodní nádrže. Nepřipustit zatrubňování vodních toků, obnovit nevhodně zatrubněné toky. Při projektování a realizaci všech vodohospodářských staveb či úprav vytvářet podmínky pro rozvoj stanovišť živočichů a rostlin podmíněných vodou (např. pobřežní rákosiny, mokřady) a podmínky pro migraci ryb (např. propustě u jezů).

4.3.5. Turistika a rekreace

Podporovat rozvoj šetrné (ekologicky únosné) turistiky, zejména ekoturistiky zaměřené na poznávání a prožívání přírodních i krajinných krás. Využívat ekoturistiky k ekologické výchově veřejnosti, ke zvýšení zahraničního cestovního ruchu a mimo tradičně navštěvovaná místa a k vytváření nových pracovních příležitostí pro místní obyvatele, zejména ve velkoplošných chráněných územích. Stimulovat zakládání a provoz tzv. rekreace na statku spojené s ekologickou osvětou. Zajišťovat trvalé podmínky pro pěší a cyklistickou přístupnost krajiny.

4.3.6. Doprava

Stanovit základní parametry rozvoje dopravy v celém státě i jednotlivých regionech z hlediska ekologické únosnosti území i z hlediska rezerv (možností, potřeb, nabídek) rozvoje území. Tomu přizpůsobit podíl mezi jednotlivými druhy dopravy jak v rámci transevropských dopravních koridorů, tak v rámci dopravní infrastruktury regionů, a to především z hlediska vlivů dopravy na zdraví populace a na ekologickou situaci v krajině. Při splavňování nových úseků toků respektovat zájmy ochrany přírody před technickým řešením a v optimální míře využívat splavněné úseky toků. Cyklistickou dopravu chápat a rozvíjet jako nezanedbatelného partnera ostatních druhů dopravy a funkčně ji propojovat s evropskou sítí cyklotras.

4.3.7. Těžba nerostných surovin

Důsledně respektovat dané územní limity těžby stanovené zejména v územně - plánovacích podkladech a tam kde schází, tyto limity zavést. Obdobně stanovit možnosti a meze účelného dotěžení otevřených dobývacích prostorů, s respektováním charakteru neobnovitelných přírodních zdrojů a s důrazem na rekultivaci a revitalizaci lokalit narušených těžbou. Postupně promítnout náklady související s těžbou nerostných surovin do ceny neobnovitelných přírodních zdrojů. Při povolování nových geologických průzkumů postupovat hospodárně a nevyhledávat ložiska těch nerostů, jejichž potřebu plně pokrývají ložiska již známá.

5. PRIORITNÍ ÚKOLY A OPATŘENÍ V OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY

5.1. Programové a akční úkoly

5.1.1. Ochrana přírody v péči o lesní ekosystémy

5.1.1.1. Zvýšit druhovou rozmanitost lesních dřevin a přiblížit se přirozené druhové skladbě lesa. Rozvinout přírodě blízké obnovní a pěstební postupy. Do roku 2030 zvyšovat podíl nedostatečně zastoupených přirozených

melioračních a zpevňujících dřevin tak, aby v obnovovaných lesních porostech celkově dosáhl dvojnásobku (tj. 44 %) jejich současného průměrného zastoupení. Pozornost věnovat i vzácným hospodářsky méně významným a ohroženým dřevinám přirozené druhové skladby (zejména jedli a jilmům). Úkol přednostně uskutečňovat v lesích ve státním vlastnictví, zejména na území národních parků a chráněných krajinných oblastí a v lesích vymezeného územního systému ekologické stability (ÚSES). Ke splnění tohoto úkolu vypracovat program k zajištění realizačních nástrojů.

Termín: trvale, program k 31.12.1999

Zodpovídá: MZe a MŽP

5.1.1.2. Výrazně podpořit rozvoj a aplikaci metod šetrných a přírodě blízkých forem lesního hospodaření, přednostně na území NP, CHKO a ÚSES. Zvláštní pozornost věnovat těžbě a přibližování dřeva při ochraně lesa před škůdci. K tomu přijmout prováděcí programy a zahájit jejich realizaci.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MZe a MŽP

5.1.1.3. Provéřit z hlediska ochrany přírody a krajiny plnění platných programů, projektů a předpisů, které se týkají obnovy lesů v imisních oblastech a navrhnout jejich revizi.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MZe a MŽP

5.1.1.4. Navrhnout program rozšíření plochy přírodě blízkých lesů v nivách řek a potoků pro jejich mimořádný ekologický a protipovodňový význam.

Termín: trvale, program do 31.12.2001

Zodpovídá: MZe a MŽP

Odůvodnění kap. 5.1.1.:

Poškození lesních porostů a jejich druhová a prostorová skladba dosáhly natolik vážného stavu, že bez pokračování a rozvinutí radikálních změn v přístupech nelze nadále dlouhodobě zabezpečovat plnění nejdůležitějších, tj. mimoprodukčních funkcí lesa. Vylepšení druhové skladby je v zájmu nejen ochrany přírody a krajiny, ale také lesního hospodářství. Nepříznivé následky zakládání jednodruhových stejnověkých porostů (citlivost na škůdce a vítr, degradace půdy) se projeví i v čistě ekonomických ukazatelích. Kromě toho úkol odráží předpokládané změny klimatu, celoevropský trend v pěstování lesů, navazuje na platnou státní lesnickou politiku a závěry Ministerské konference o ochraně lesů v Evropě konané v Helsinkách konané v roce 1993. Splnění dílčího úkolu 5.1.1.1. je reálné pouze za předpokladu, že z cca 20 000 ha plochy lesa ročně obnovované bude alespoň polovina obnovována listnatými stromy přirozené druhové skladby lesa, zejména dubu a buku. Zvláště důležitý je také program rozšíření nivních lesů, které mají nezanedbatelný význam nejen pro ochranu přírody a krajiny: vyrovnávají vodní režim v krajině, přispívají k "pufrování", tj. tlumení extrémů klimatických jevů a klimatu jako takového. Významná je protipovodňová funkce těchto lesů, neboť snesou bez větších škod zaplavení a mohou sloužit jako významné retenční území, jehož objem je plně srovnatelný s ochranným objemem přehrad (např. objem jediného lesního lužního komplexu na soutoku Dyje a Moravy je minimálně 50 mil. m³, přičemž současný ovladatelný objem všech 19 přehrad v povodí Moravy je 43,4 mil. m³).

5.1.2. Ochrana přírody v péči o zemědělské ekosystémy

5.1.2.1. Změnit nepříznivý poměr výměry orné půdy, luk a pastvin v těch územích, kde louky a pastviny mají nezastupitelnou ekostabilizační funkci. Zatravňovat především plochy narušené erozí a širší okolí řek a potoků. K tomu přijmout do konce roku 1998 akční program. V rámci pozemkových úprav, ale i mimo tyto úpravy, snižovat velikost honů tak, aby nebyla nadále ohrožována úrodnost půd erozí a byly vytvářeny podmínky pro přežití volně žijících živočichů v krajině.

Termín: trvale, program do 31.12.1998

Zodpovídá: MZe a MŽP.

5.1.2.2. Navracet do zemědělské krajiny ekostabilizační prvky (remízky, meze, stromořadí a soliterní stromy) v souladu s vytvářením ÚSES. K tomu velkou měrou využívat pozemkových úprav (a to i na území ZCHÚ) a krajinotvorných programů.

Termín: trvale

Zodpovídá: MZe a MŽP

5.1.2.3. Vypracovat kodexy správného hospodaření se zemědělskými ekosystémy a systém podpory ekologicky šetrného zemědělství, přednostně v chráněných krajinných oblastech.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MZe, MŽP a MF

Odůvodnění kap. 5.1.2.:

Rozsáhlá devastace zemědělských ploch způsobená především intenzivním způsobem zemědělského hospodaření v minulosti a destrukce přirozených ekostabilizačních prvků (meze, remízky, skupinová zeleň) ohrožují celkovou ekologickou stabilitu zemědělsky využívané krajiny. Bez okamžitého řešení nelze zabezpečit také jednu z nejdůležitějších funkcí těchto území - mimoprodukční funkce zemědělské krajiny. K tomu je nutné přijmout ihned příslušná nápravná opatření a konkrétní kroky k jejich uskutečňování.

5.1.3. Ochrana přírody v péči o vodní ekosystémy

5.1.3.1. Přednostně revitalizovat vodní toky v minulosti zatrubněné nebo jinak nadměrně regulované, napravovat důsledky systematického odvodnění a podporovat zakládání i obnovu drobných rybníků, nádrží a mokřadů na zemědělské půdě s převahou mimoprodukčních funkcí. Vytvořit podmínky pro účinnější řešení vlastnických vztahů při naplňování vládního programu Revitalizace říčních systémů.

Termín: květen 2000

Zodpovídá: MŽP ve spolupráci s MZe

5.1.3.2. Připravit nástroje k podpoře mimoprodukční funkce rybníků a dalších vodních nádrží, mimo jiné jako stanovišť vodního ptactva a dalších volně žijících živočišných i rostlinných druhů.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MŽP

5.1.3.3. Podle výsledků příslušných mezinárodních jednání se sousedními zeměmi vypracovat a realizovat konkrétní akční plán stavby funkčních rybích přechodů pro významné tažné druhy ryb (losos, úhoř, jeseteři, ostroretka) na vybraných vodních tocích všech hlavních povodí v ČR.

Termín: a) vypracování akčního plánu do 31.12.1999

b) realizace akčního plánu do 31.12.2010

Zodpovídá: MZe v součinnosti s MŽP

5.1.3.4. Navracet nivám řek jejich původní rozmanité ekologické funkce včetně schopnosti neškodného převedení povodní. Za tímto účelem zvyšovat v těchto nivách podíl luk a lužních lesů, odstraňovat nevhodné stavby, zavádět systém odsazených povodňových hrází a posilovat význam hydrologické sítě (propojovat trvale zavodňovaný systém kanálů a slepých ramen).

Termín: trvale

Zodpovídá: MZe, MŽP, MMR

5.1.3.5. Metodicky zpracovat problematiku ekologicky přijatelných minimálních průtoků na tocích a náhonech k vodním dílům včetně právní stránky věci.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MŽP ve spolupráci s MZe

Odůvodnění kap. 5.1.3.:

Na většině území byla v minulosti vážně narušena hydroekologická stabilita krajiny, byly destruovány prvky přirozeného oběhu vody (mokřady, tůně, vlhké nivní louky, přirozené vsakovací plochy, původní koryta drobných vodotečí apod.), byly kanalizovány vodoteče na zemědělských pozemcích a postavena odvodnění, která neúměrně zrychlovala odtok vody především z horních částí povodí. Aby bylo docíleno úspěšné nápravy, je nutné především podporovat a zvyšovat retenční schopnost krajiny jako celku, systémově napravovat negativní důsledky nevhodně provedených pozemkových úprav v minulosti a nevhodných způsobů zemědělského obhospodařování půdy, obnovovat přirozené funkce drobných vodních toků a prvků systému hydroekologické stability, včetně prvků přirozené protipovodňové ochrany. Ačkoliv v západní Evropě (Švýcarsko, Rakousko, SRN) se revitalizací vodních toků rozumí zejména zmírňování či odstraňování technického charakteru koryta, u nás takto pojatým revitalizacím s výjimkou drobných toků brání jednak nedostatečné mechanismy směny či výkupu pozemků, jednak pasivní přístupy ze strany podniků povodí jakožto správců vodohospodářsky významných toků. Aby se však obnovily důležité ekologické funkce vodních toků, je nezbytné navrátit jejich koryta do stavu blízkého přírodě.

5.1.4. Ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin

5.1.4.1. Doplnovat systém záchranných programů volně žijících živočichů a rostlin. Vymežit priority v této oblasti s přednostním zaměřením na kriticky a silně ohrožené druhy.

Termín: trvale

Zodpovídá: MŽP

5.1.4.2. Při plánování a umístování nových dopravních staveb brát v úvahu přirozené migrační cesty živočichů a rostlin a respektovat návaznost biokoridorů. Připravit a realizovat akční program výstavby oplocení vybraných silničních i dálničních úseků a výstavby migračních přechodů pro volně žijící živočichy v místech jejich reprodukce nebo jiné migrace.

Termín: a) příprava akčního programu do 31.12.2000

b) realizace akčního programu trvale

Zodpovídá: MDS v součinnosti s MŽP.

Odůvodnění kap. 5.1.4. :

Rozvoj technické infrastruktury, zvýšená mobilita obyvatelstva a další civilizační vlivy ohrožují populace i takových druhů organizmů, které nejsou přímo fyzicky postiženy. Při liniových stavbách je nutné zajistit možnost migrace živočichů. Takovýto postup je běžnou součástí dopravních a jiných staveb realizovaných dnes v zemích Evropské unie.

5.1.5. Ochrana zvláště chráněných území

5.1.5.1. Dokončit vytváření ucelené soustavy CHKO v České republice. Provést vyhodnocení a změny v této soustavě včetně úprav hranic CHKO s cílem mimo jiné vyjmout intravilán velkých obcí či měst, vypustit území začleněná jen kvůli optimálnímu průběhu hranice a území přírodovědecky málo významná. Nově vyhlásit CHKO Novohradské hory, Český les a Střední Poohří, rozšířit rozlohu CHKO Pálava a Český ráj.

Termín: do 31.12.2003

Zodpovídá: MŽP

5.1.5.2. Zařadit do programu Evropské unie Natura 2000 zvláště chráněná území v ČR splňující podmínky a kritéria příslušných směrnic ES.

Termín: vyplývá z přičleňování ČR do EU, návrh do roku 2001

Zodpovídá: MŽP

5.1.5.3. Připravit k vyhlášení Národní park České Švýcarsko.

Termín: do 31.12.1998.

Zodpovídá: MŽP

5.1.5.4. Provést centrální část CHKO Křivoklátsko z hlediska možnosti přehlášení tohoto území jako národního parku.

Termín: 31.12.2003

Zodpovídá: MŽP

5.1.5.5. Rezervovat v Pozemkovém fondu ČR pozemky vhodné ke směně za zemědělskou a lesní půdu ve zvláště chráněných územích s přísným ochranným režimem (NP, 1. zóny CHKO, NPR, NPP, PR a PP) a ve skladebných prvcích ÚSES. Neumísťovat bez předchozího souhlasu MŽP náhradní restituční do výše uvedených území.

Termín: 31.12.1998

Zodpovídá: MZe a PF ČR

5.1.5.6. Přehodnotit stávající pravidla regulující volný pohyb návštěvníků ve velkoplošných ZCHÚ s cílem umožnit vážným a zodpovědným zájemcům o přírodu větší volnost pohybu tam, kde nepoškodí přírodu a krajinu.

Termín: 31. 12. 1999

Zodpovídá: MŽP

5.1.5.7. V souladu se systémem kategorizace území a podporou regionální politiky zpracovat novou rajonizaci cestovního ruchu slučitelnou s ochranou přírodního prostředí a trvale udržitelným využíváním krajiny.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MPO v součinnosti s MMR, MŽP, MZe a MK

Odůvodnění kap. 5.1.5.:

Soustava zvláště chráněných území ČR patří svou koncepcí a zastoupením cenných přírodních prvků k nejlépe propracovaným v Evropě. Její reprezentativnost však dosud není úplná. Tento stav je možné změnit v souvislosti s realizací směrnic EU, které předpokládají vznik dalších chráněných území. Český i evropský systém je nutno doplnit a propojit. MŽP chce rozlišovat při regulaci či omezení pohybu zejména v CHKO mezi vážnými zájemci o přírodu (např. z důvodů výchovných a vzdělávacích) a návštěvníky nahodilými s cílem rozšířit možnosti pohybu vážných zájemců ve zvláště chráněné krajině.

5.2. Legislativní úkoly

5.2.1. Připravit novelizaci legislativy ochrany přírody a krajiny tak, aby byla v souladu s legislativou Evropské unie.

Termín: do 31.12.2002

Zodpovídá: MŽP

5.2.2. Přijmout zřizovací předpisy velkoplošných zvláště chráněných území uvedených v bodě 5.1.5.1.

Termín: do 31.12.2003

Zodpovídá: vláda na návrh MŽP

5.2.3. Připravit novelizaci zákona o ochraně přírody a krajiny případně nové předpisy zejména:

- a) zavést příspěvek státu v případě újmy způsobené zvláště chráněnými živočichy nebo újmy vzniklé v důsledku změny hospodaření při plnění ochranných podmínek,
- b) upravit kategorizace zvláště chráněných částí přírody v návaznosti na mezinárodní dohody a předpisy EU,
- c) nově upravit právní postavení Správy CHKO ČR,
- d) zpřesnit postavení občanských sdružení jako účastníků řízení s cílem umožnit větší účast těchto subjektů na správních řízeních,
- e) zavést státní vlastnictví jeskyní ve vymezených případech
- f) zavést mechanismy posilující vertikální řízení ve státní správě ochrany přírody a krajiny
- g) zjednodušit řízení při umístování či změně staveb v souvisle zastavěných částech obcí v CHKO.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MŽP

5.2.4. Připravit prováděcí předpis o ochraně krajinného rázu.

Termín: do 30.6.1999

Zodpovídá: MŽP, MMR v součinnosti s MK

5.2.5. V rámci novelizace obecně závazných předpisů o pozemkových úpravách umožnit provádění těchto úprav i ve zvláště chráněných územích.

Termín: 31.12.1998

Zodpovídá: MZe v součinnosti s MŽP.

5.2.6. Připravit rekodifikaci stávajících národních parků samostatnými zákony.

Termín: 31.12.2005

Zodpovídá: MŽP

5.2.7. Provést analýzu současné právní úpravy na úseku trestných činů proti životnímu prostředí a navrhnout případnou novelizaci trestního zákona.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MS a MŽP

5.2.8. Přijmout právní úpravu působnosti MŽP v oblasti ekologického dohledu nad těžbou.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MŽP

Odůvodnění kap. 5.2.:

Po úspěšném začátku budování vzájemně provázané environmentální legislativy počátkem 90. let vznikla několikaletá mezera, jejímž důsledkem je, že dnes na sebe některé předpisy nenavazují. Tyto a další nedostatky je nutné napravit a zároveň zapracovat do naší legislativy příslušné předpisy EU. Zároveň je nezbytné odstranit nedostatky způsobené příliš rychlým přijímáním environmentální legislativy v první polovině 90. let.

5.3. Úkoly v ekonomické oblasti

5.3.1. Připravit metodiku, která umožní zavedení kategorie zásoba přírodního kapitálu a evidence jeho užití ve výrobě a spotřebě společnosti jako součást národohospodářských ukazatelů.

Termín: trvale

Zodpovídá: MŽP ve spolupráci s ČSÚ

5.3.2. Udržet a podle možností zvýšit objem finančních prostředků uvolňovaných na realizaci krajinotvorných programů (dle přílohy č. 12).

Termín: trvale

Zodpovídá: MŽP v součinnosti s vládou ČR

5.3.3. Zvýšit poplatky a úhrady odváděné do státního rozpočtu a do rozpočtu obcí za těžbu vybraných nerostných surovin tak, aby stimulovaly uvážlivé využití těchto neobnovitelných nerostných zdrojů.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MPO v součinnosti s MŽP.

5.3.4. Zvýšit odvody za odnětí zemědělské nebo lesní půdy při jejich záboru pro účely výstavby na úroveň, která reflektuje inflaci za uplynulých pět let.

Termín: 30.6.1999

Zodpovídá: MŽP a MZe

5.3.5. Prohloubit a rozšířit stávající finanční zvýhodnění, vztahující se k území 1. zóny CHKO a NP i na ostatní zóny CHKO a NP tak, aby přitom nebyly kráceny příjmy obcí na území CHKO a NP.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MŽP v součinnosti s vládou ČR

5.3.6. Vytvořit v rámci krajinnotvorných programů Program péče o zvláště chráněné části přírody a skladebné prvky ÚSES.

Termín: 30.6.1998

Zodpovídá: MŽP v součinnosti s vládou ČR

5.3.7. Vytvořit systém podpory zakládání biocenter a biokoridorů a systém péče o stávající součásti ÚSES, včetně ekonomických a majetkoprávních aspektů.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MŽP v součinnosti s vládou ČR

5.3.8. Postupně zabezpečit vzájemné propojování a respektování dotačních titulů resortu zemědělství s krajinnotvornými programy MŽP, zejména pokud jde o pozemkové úpravy a mimoprodukční funkce zemědělství. Přehodnotit stávající rozdělení finančních prostředků vyčleněných na tyto činnosti ze státního rozpočtu ve prospěch krajinnotvorných programů (příloha č. 17).

Termín: 30.6.1998 pro rok 1999, dále trvale

Zodpovídá: MŽP v součinnosti s vládou ČR

5.3.9. K odstranění kontaminace půdy způsobené hospodařením na půdě zavést výrobní poplatky na vybrané pesticidy a hnojiva.

Termín: 30.6.2000

Zodpovídá: MZe a MŽP v součinnosti s vládou ČR

Odůvodnění kap. 5.3.:

Ekonomické nástroje a stimuly musí sehrát při plnění úkolů ochrany přírody a krajiny zcela novou roli. K tomu by mělo sloužit mimo jiné i zavedení pojmu "zásoba přírodního kapitálu" jako ekonomické kategorie a národohospodářského ukazatele. S cílem obnovy ekologické stability krajiny jako celku zabezpečuje MŽP od poloviny devadesátých let tzv. krajinnotvorné programy, v jejichž rámci se uskutečňují opatření, která ekologickou stabilitu krajiny posilují. Jedná se o programy s dotacemi cílenými ke konkrétním akcím. Objemy finančních prostředků na vlastní realizaci jsou doposud nízké, proto je vhodné postupně je zvýšit, doplnit strukturu o nové programy a přehodnotit uvolňování finančních prostředků ze státního rozpočtu na obdobné činnosti zemědělské ve prospěch uvedených krajinnotvorných programů. S přihlédnutím k inflaci v posledních letech je žádoucí zvýšit poplatky a odvody za využívání neobnovitelných přírodních zdrojů nebo za zábory zemědělské či lesní půdy.

5.4. Úkoly v oblasti informační

5.4.1. Pro širší zájmovou i odbornou veřejnost vypracovat ucelený a podrobný vládní dokument o stavu a perspektivách přírody a krajiny v naší zemi pro 21. století (Bílá kniha krajiny a přírody v ČR)

Termín: do 30.6.2000

Zodpovídá: MŽP

5.4.2. Vypracovat akční program ekologického uvědomování pro celou veřejnost podle diferencovaných cílových skupin se stanovením priorit (mládež, politici, pracovníci řídicí sféry, novináři apod.). Do systému ekologického vzdělávání výrazněji zapojit sdělovací prostředky, nevládní organizace, občanská sdružení atd.

Termín: 31.12.1999

Zodpovídá: MŠMT, MMR a MŽP

5.4.3. Vypracovat a zajistit ucelený systém vzdělávání profesionálních pracovníků v ochraně přírody a krajiny, zejména pracovníků správ NP a CHKO.

Termín: 31.12.2000

Zodpovídá: MŽP

Odůvodnění kap. 5.4.:

Ke zlepšení stavu přírody a krajiny nedojde bez významného posunu v ekologické výchově a osvětě. Státní program ochrany přírody a krajiny se touto oblastí nechce ani nemůže zabývat komplexně, neboť k této problematice vláda ČR přijala usnesení o ekologické výchově č. 232/92. V tomto dokumentu se proto objevují pouze takové úkoly, které nejsou zadány jinde. Předpokladem účinné ekologické výchovy a osvěty týkající se ochrany přírody a krajiny je možnost úplné a pravdivé informovanosti odborné i zájmové veřejnosti o stavu a vývoji naší přírody a krajiny. Právě k tomuto účelu je zde zadán úkol 5.4.1.
